

Zienswijze

Op ontwerp-instemmingsbesluit Groningen gasveld 2018-2019

Van de gemeente/provincie/Veiligheidsregio/Waterschap

Inhoud

1. Inleiding.....	2
2. Veiligheid.....	4
2.1 Hanteren breed veiligheidsbegrip.....	4
2.2 Objectieve veiligheid.....	4
2.2.1. Toetsingskader objectieve veiligheidsrisico's.....	4
2.2.2 Veiligheidsrisico's in en rondom panden.....	5
2.2.3 Veiligheid (water)infrastructuur, industrie en cumulatieve risico's.....	6
2.3 Subjectieve veiligheid.....	8
2.3.1 Sociale veiligheid, gezondheid, maatschappelijk onrust en grondrechten.....	8
2.3.2 . Schade.....	9
4. Productie en seismiciteit.....	12
4.1 Productieniveau.....	12
4.2 Productieverdeling.....	13
5. Onzekerheden en overige omissies.....	15
5.1 Ontbrekende zaken.....	15
5.2 Omgaan met onzekerheden.....	15
5.3 Continuïteit in onderzoeken.....	16
5.4 Meet en Regelprotocol en HRA.....	17

1. Inleiding

Op 24 augustus 2018 heeft u het ontwerp-instemmingsbesluit voor het Groningenveld voor het gasjaar 2018-2019 gepubliceerd. Aanleiding voor dit ontwerp is de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (verder: de ABRvS) waarbij uw vorige besluit en aangepaste besluit zijn vernietigd. Samengevat vindt de ABRvS dat uw besluiten onzorgvuldig tot stand zijn gekomen en niet goed zijn gemotiveerd.

Een belangrijke onderlegger onder het voorliggend ontwerp is het kabinetsbesluit van 29 maart 2018 om de gaswinning in Groningen zo snel mogelijk te beëindigen. Hiermee biedt het kabinet perspectief voor de toekomstige veiligheid van onze inwoners. In uw ontwerpbesluit zet u voor het komende gasjaar de eerste stap.

Toch zien wij aanleiding om zienswijzen in te dienen. Wij vinden nog steeds dat veiligheid van onze inwoners onvoldoende in beeld is. Zoals de ABRvS aangeeft gaat het bij veiligheid om meer dan objectieve veiligheid. Wij hanteren in deze zienswijze het door de Onderzoeksraad voor de Veiligheid (verder OvV) gebruikte brede veiligheidsbegrip. Wij verwachten - met de uitspraak van de ABRvS in gedachten - dat u zowel aan de objectieve als aan de subjectieve veiligheidsrisico's voor onze inwoners een zwaarwegend belang hecht. Dit zien wij onvoldoende terug in uw ontwerp-besluit. Daarnaast vinden wij dat essentiële informatie ontbreekt.

Wij hebben u in ons advies van 24 juli 2018 handreikingen gedaan om tot een (ontwerp)instemmingsbesluit te komen dat leidt tot transparantie en navolgbaarheid. Wij hebben hierbij onder meer aansluiting gezocht bij het nog vast te stellen artikel 52d lid 2 van het wetsvoorstel Wijziging van de Gaswet en de Mijnbouwwet betreffende het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld.

In de afweging in uw ontwerp-besluit bent u uitgebreid ingegaan op de belangen van leveringszekerheid. Die belangen zijn inzichtelijk gemaakt met behulp van het rapport van het COT. Daarentegen zijn de belangen met betrekking tot de maatschappelijke ontwrichting als gevolg van bodembeweging veroorzaakt door de winning van gas uit het Groningenveld niet meegenomen in uw afweging. Ondanks ons advies bent u niet ingegaan op de impact op sociale (on)veiligheid, de gezondheid en de maatschappelijke onrust en daarmee niet op de maatschappelijke ontwrichting. Wij zijn van mening dat dit punt in uw definitieve besluit alsnog expliciet, inzichtelijk en navolgbaar moet worden gemaakt.

In Groningen is sprake van een fors gebrek aan vertrouwen en speelt het gevoel van onveiligheid een zwaarwegende rol. Wij hechten daarom zeer aan goede motiveringen onder het te nemen instemmingsbesluit omdat dit bijdraagt aan het herstel van vertrouwen bij ons als overheid maar vooral bij de inwoners van onze provincie. Uw instemmingsbesluit voor het niveau van gaswinning moet transparant en navolgbaar zijn voor iedereen. Uw besluit moet het vertrouwen geven dat de belangen van onze inwoners zwaar zijn meegewogen.

We willen met deze zienswijze daarnaast erop aandringen dat ook toekomstige besluitvorming voldoende transparant wordt. Het gaat hierbij om de compleetheid dat onzekerheden verder

Versie 4.1

verkleind worden en dat alle risico's in beeld worden gebracht en het 'niet meer winnen dan nodig' optimaal transparant is.

Omdat wij de door ons gegeven adviezen onvoldoende terug zien in uw ontwerp sluiten wij het door ons gegeven advies bij deze zienswijze zodat u afwijkingen hiervan in uw definitieve instemmingsbesluit kunt overnemen of motiveren.

Tevens verzoeken wij u overeenkomstig artikel 3:50 Awb voor elk advies(onderdeel) van uw adviseurs aan te geven wat u wel of niet van hun advies overneemt en waarom u zaken naast zich neerlegt.

In deze zienswijze geven wij aan hoe u naar onze mening uw ontwerp-instemmingsbesluit dient aan te passen. Wij onderbouwen dit per thema. Onze zienswijze is gericht op het ontwerp-instemmingsbesluit, zoals deze is gepubliceerd waarbij paragraaf 1 t/m 7 integraal onderdeel uitmaken van het besluit dat in paragraaf 8 wordt verwoord.

Deze zienswijze wordt zowel naar voren gebracht door het College van Gedeputeerde Staten/Burgemeester en Wethouders/Dagelijks bestuur, als door Provinciale Staten/Gemeenteraad/Algemeen Bestuur en de provincie/gemeente/veiligheidsregio/waterschap als rechtspersoon *[door iedere overheid naar eigen besluitvorming in te vullen]*

Wij vertrouwen erop dat u onze zienswijze behandelt conform de relevante bepalingen van de Algemene wet bestuursrecht en de overwegingen uit onze zienswijze (aangevuld met ons advies) transparant meeweegt in uw instemmingsbesluit.

2. Veiligheid

2.1 Hanteren breed veiligheidsbegrip

Wij hanteren voor veiligheid het breed veiligheidsbegrip zoals ook de OvV dit in zijn rapport van 2015 heeft gedefinieerd. In deze zienswijze splitsen wij het begrip veiligheid daarom net als de OvV in objectieve veiligheid (uitblijven van lichamelijk letsel als gevolg van aardbevingen) en subjectieve veiligheid (de gemoedsrust van de inwoners bij een dreigende verstoring van het woongenot en de hieruit voortvloeiende gezondheidsrisico's). Ook de ABRvS hanteert een breder veiligheidsbegrip zoals grondrechten op leven, privacy en het ongestoord genot van het eigendom. En verbindt hier een zware motiveringsplicht aan. Ook de Mijnraad adviseert u in het advies van 30 juli en 2018, waarin wordt verwezen naar het advies van 10 juni 2016, nadrukkelijk aandacht te hebben voor dit brede veiligheidsbegrip. De onderzoeken dienen zich te verbreden van een puur kwantitatieve benadering van het risico op overlijden naar methodes om, al dan niet kwantitatief, het risico op schade en maatschappelijke onrust systematisch in de besluitvorming mee te nemen (advies Mijnraad 10 juni 2016, blz. 3). In het ontwerp-instemmingsbesluit zien wij deze verbrede benadering en aandacht voor veiligheid brede zin niet terug. Dat vinden wij onbegrijpelijk omdat zowel mijnraad als Raad van State u expliciet hebben opgedragen c.q. geadviseerd om dat wel te doen. U toetsingskader is breder dan alleen de instemmingsgronden van art. 36 Mw (Raad van State, r.o. 17 en 18)

Wij vinden dat u:

- 1 In uw toetsing en afweging het brede veiligheidsbegrip dient te hanteren.

2.2 Objectieve veiligheid

2.2.1. Toetsingskader objectieve veiligheidsrisico's

Om te kunnen toetsen of het risico van de gaswinning in Groningen aanvaardbaar is zal eerst bekend moeten zijn wat het risico is en op welke termijn mitigerende maatregelen (w.o. versterking) mogelijk zijn. Om dit te kunnen doen hebben wij vanaf 2015 meerdere malen gewezen op het ontbreken van een integraal risicobeleid waarin niet alleen de norm is opgenomen maar ook het beoordelings- en toetsingskader om aan te tonen dat wel of niet aan de norm wordt voldaan en de termijn waarop maatregelen genomen moeten zijn. Op basis van de toelichting bij uw ontwerp concluderen wij dat ook nu nog voor een groot deel dit integrale risicobeleid ontbreekt terwijl u in uw brief van 2 mei 2016 heeft aangegeven dat begin 2017 sprake moet zijn van een consistent risicobeleid. Zo kennen wij nog steeds niet het volledige risicobeleid (norm, beoordelingskader en/of termijn) voor infrastructuur, waterkeringen, industrie en de cumulatieve aspecten.

Als voorbeeld noemen we de industrie waar een norm en beoordelingskader beschikbaar zijn. Er is echter geen termijn gesteld waarbinnen maatregelen getroffen moeten worden. Daarmee is op dit

Versie 4.1

onderdeel het risicobeleid niet compleet.

Versie 4.1

Wij vinden dat u:

- 2 zolang het volledig risicobeleid (norm, beoordelingskader en termijn) ontbreekt, u niet alle relevante feiten en belangen (de effecten) heeft onderzocht en meegewogen;
- 3 zo spoedig mogelijk tot een integraal risicobeleid moet komen.

2.2.2 Veiligheidsrisico's in en rondom panden

Op 17 november 2017 heeft de ABRvS zich uitgesproken over uw vorige instemmingsbesluiten. Hierbij heeft de ABRvS duidelijk gemaakt dat daar waar het gaat om veiligheidsrisico's rondom grondrechten het van belang is om goede inschattingen te hebben van de mogelijke risico's. Dat kan bijvoorbeeld door bij de onderzoeken uit te gaan van marges of van een worst-case situatie (uitspraak ABRvS 23.1).

In 2017 constateerde de ABRvS ook dat er geen duidelijkheid was over de aantallen te versterken gebouwen, de voortgang van de versterking of de termijn waarbinnen de versterking daadwerkelijk is afgerond. Afronding is van belang voor de onderbouwing van de gaswinning omdat dan is voldaan aan de veiligheidsnorm.

In de toelichting op uw ontwerp-besluit constateert u dat op korte termijn maatregelen moeten worden genomen voor gebouwen met een groter risico dan 10^{-4} per jaar. Deze gebouwen zijn er volgens de berekeningen van de NAM niet meer. Vervolgens concludeert u dat de 'gaswinning op het huidige niveau voldoet aan het risicobeleid, mits alle gebouwen met een individueel risico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar tijdig worden versterkt tot het niveau van de veiligheidsnorm'.

In uw eindconclusie constateert u dat het individueel risico in het gasjaar 2018-2019 in overeenstemming is met de norm van de commissie Meijdam en het kabinet en u dit voor het gasjaar 2018-2019 aanvaardbaar acht.

Wij delen deze eindconclusie niet omdat uw toetsing onvolledig en onjuist is:

Wij vinden dat u de risico's niet op een juiste wijze toetst. Het kabinet heeft de veiligheidsnorm vastgesteld op een individueel risico van 10^{-5} per jaar, dit is de norm waar aan u de risico's aan moet toetsen. U toetst nu aan het tijdelijke veiligheidsniveau van 10^{-4} per jaar dat bedoeld is om de periode vast te stellen waarbinnen mitigerende maatregelen getroffen moeten worden. Het risiconiveau van 10^{-4} per jaar zegt alleen iets over de snelheid waarmee maatregelen genomen moeten worden en niet of wel of niet voldaan wordt aan de veiligheidsnorm.

Wij concluderen dat er nog steeds geen duidelijkheid is over het aantal panden dat niet aan de veiligheidsnorm voldoet en dus versterkt moet worden. Ook hebben we geen zicht op hoe deze aantallen zich zullen ontwikkelen, afhankelijk van de ontwikkeling van de seismiciteit.

De panden in onze provincie zijn nog steeds niet veilig en onze inwoners weten al vanaf 2012 (beving in Huizinge) dat ze minder veilig zijn dan in de rest van Nederland. Dat is door de commissie Meijdam in 2015 bevestigd. Het kabinet heeft vervolgens besloten dat de inwoners in Groningen net zo veilig

Versie 4.1

moeten kunnen wonen als in de rest van Nederland en dat heeft geresulteerd in de veiligheidsnorm van 10^{-5} per jaar. Omdat de versterking niet per direct in zijn geheel gerealiseerd kon worden heeft het kabinet besloten dat inwoners maximaal 5 jaar een hoger risico mogen lopen dan 10^{-5} per jaar. Voor inwoners die een hoger risico lopen dan 10^{-4} per jaar moeten op veel kortere termijn maatregelen worden getroffen.

Wij vinden dat u er onterecht vanuit gaat dat aan de voorwaarde voor veiligheid - namelijk tijdige versterking - is voldaan. U geeft aan dat de versterking binnen bestuurlijk vastgestelde termijn moet plaatsvinden. Dit terwijl wij in het Meerjarenprogramma aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen (MJP) hebben afgesproken dat het moment van inspectie de start van de versterking inluuidt en de versterking binnen vijf jaar vanaf het inspectiemoment gerealiseerd moet zijn. In de versnellingsaanpak via de Hazard Risk Assessment (HRA) op grond van het Mijraadadvies van 2 juli 2018 die u nu voorstaat is geen sprake van inspecties. Daarmee ontbreekt duidelijkheid over wanneer de termijn van 5 jaar ingaat en eindigt.

Bovendien staan we aan het begin van nog steeds een grootschalige versterkingsopgave. We verwachten niet dat de versterkingsopgave binnen de looptijd van dit besluit is gerealiseerd. Daarmee wordt dus komend gasjaar geen wezenlijke afname van het risico voor de veiligheid van omwonenden gerealiseerd.

Wij vinden ook dat uw toets onvolledig is omdat u de risico's van de volledige bandbreedte van de productie (zie 4.1.) niet in beeld heeft gebracht en dus ook niet afgewogen heeft. De NAM doet namelijk wel berekeningen voor de scenario's van een warm, gemiddeld en koud jaar, maar niet voor een hoger productieniveau als gevolg van een geringere stikstofconversie en onvoorzien omstandigheden. Dat staat u in uw instemmingsbesluit wel toe.

Wij vinden dat u niet alleen de bandbreedte maar ook de onzekerheden binnen de berekeningen van de veiligheidsrisico's onvoldoende heeft meegewogen in uw besluit (zie 4.1). Daarmee heeft u geen gehoor gegeven aan het advies van de ABRvS om uit te gaan van een worst-case situatie.

Wij vinden dat u:

- 4 de risico's voor de veiligheid van inwoners volledig in beeld moet hebben;
- 5 en deze moet toetsen aan de enige veiligheidsnorm, namelijk 10^{-5} ;
- 6 in uw besluit de risico's als gevolg van onzekerheden en bandbreedte in voldoende mate moet meewegen;
- 7 in uw besluit moet aangeven vanaf welk moment de termijn ingaat en eindigt om te voldoen aan de veiligheidsnorm van 10^{-5} ;
- 8 in uw besluit de voortgang van de versterkingsoperatie moet meewegen.

2.2.3 Veiligheid (water)infrastructuur, industrie en cumulatieve risico's

Wij constateren dat u niet volledig bent in wat de veiligheidsrisico's zijn met betrekking tot (water)infrastructuur, industrie en cumulatieve risico's (ketenrisico's).

Versie 4.1

De OvV verstaat onder het voorzorgprincipe “de manier van omgaan met onzekerheid: het onderkennen van onzekerheden, daarover communiceren en in samenspraak met de risicodragers en deskundigen zoeken naar manieren van beheersing van het risico”.¹ Dit voorzorgprincipe komt ons inziens onvoldoende tot uiting in het ontwerp-instemmingsbesluit, daar waar het gaat om de onzekerheden die er zijn met betrekking tot de consequenties van de geleidelijke afbouw van de gaswinning en de wijze waarop dat gebeurt voor de waterveiligheid, de veiligheid van overige kritische infrastructuur en de veiligheid van de industrie. Weliswaar heeft u een HRA laten opstellen en bent u van plan dit jaarlijks te laten doen, maar de HRA gaat niet over de effecten van gaswinning op kritische (water)infrastructuur en de industrie.

Uit onderzoek blijkt dat de huidige en verwachte effecten van aardbevingen en bodemdaling (door gaswinning) op waterkeringen en kunstwerken op dit moment minimaal te noemen zijn, maar niettemin is er nog sprake van grote onzekerheid over de cumulatieve effecten van aardbevingen- en bodemdaling en de risico's die dat mogelijk oplevert voor de waterveiligheid, de veiligheid van overige kritische infrastructuur en de veiligheid van de industrie in de regio Groningen en in de rest van Nederland. Dat u voornemens bent de gaswinning af te bouwen, doet daar niet aan af. U heeft aangekondigd dat u, voordat het instemmingsbesluit wordt genomen, terug komt op de cumulatieve effecten (mede op basis van een advies van het hooglerarenpanel). Wij verwachten dat u de uitkomsten van het onderzoek naar de cumulatieve effecten meeweegt en aangeeft binnen welke termijn u welke maatregelen neemt

Wij volgen overigens de Mijnraad niet in haar advies dat niet NAM maar een overheidsorgaan dit onderzoek moet gaan uitvoeren. NAM is als vergunninghouder en uitvoerder van het winningsplan gehouden om risico's in kaart te (laten) brengen. Dit geldt ook voor de mogelijke cumulatieve effecten. Voor de Veiligheidsregio Groningen is het in beeld hebben van deze risico's en cumulatieve effecten belangrijke input bij het opstellen van het regionaal risicoprofiel.

Voorts bent u in uw ontwerp-instemmingsbesluit niet ingegaan op ons advies om aanvullend onderzoek uit te laten voeren naar de veiligheid van de waterkeringen indien de bevingscontouren en Probabilistic Seismic Hazard Analysis (PSHA's) aanzienlijk wijzigen of verschuiving van de aardbevingsdichtheid op zal treden. U dient voordat u tot een definitief besluit komt uitsluitel te geven of wijziging van bevingscontouren en PSHA's te verwachten zijn en indien die mogelijkheid zich voordoet in het instemmingsbesluit NAM te verplichten bij aanzienlijke wijziging van de bevingscontouren en PSHA's aanvullend onderzoek te laten doen naar de waterveiligheidsrisico's om daarop mogelijke mitigerende maatregelen te nemen.

U verwijst naar twee rapporten uit 2017 (NAM, *Overzicht Voornaamste Risico's Industriële Installaties*², *Infrastructuur en waterkeringen*; en het rapport van Antea, *Kwalitatieve risicoanalyse infrastructuur Groningen*³). Deze rapporten zijn beschrijvend van aard en geven geen duidelijkheid

¹ OvV, *Aardbevingsrisico's in Groningen. Onderzoek naar de rol van veiligheid van burgers in de besluitvorming over de gaswinning (1959-2014)*, februari 2015. <https://www.onderzoeksraad.nl/uploads/phase-docs/843/33ef77ab629erapport-gaswinning-groningen-nl-interactief.pdf?s=E0756C2B6D546B97171777E75CF24E38F84398AB>.

² NAM, *Overzicht Voornaamste Risico's Industriële Installaties, Infrastructuur en waterkeringen*, november 2017. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2018/08/04_WP_Aanv_03_NAM%20-%20Risicos%20Industrie%20Infra%20-%20definitief_november%202017.pdf.

³ Antea groep, *Kwalitatieve risicoanalyse infrastructuur Groningen*, juli 2017. <https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/binaries/nationaal-coordinator-groningen/documenten/rapporten/2018/juni/13/kwalitatieve-risicoanalyse-infrastructuur-groningen/Rapport+Kwalitatieve+risicoanalyse+infrastructuur+Groningen.pdf>.

Versie 4.1

over welke risico's voor onze regio nu aan de orde zijn. U heeft dus niet alle risico's in beeld.

Wij vinden dat u:

- 9 de risico's voor de veiligheid van inwoners volledig in beeld moet hebben;
- 10 een volledig toetsingskader (norm, kader en termijn) moet hebben om te kunnen toetsen;
- 11 dat u in uw besluit de risico's als gevolg van onzekerheden en bandbreedte in voldoende mate moet meewegen;
- 12 in uw besluit de voortgang van de mitigerende maatregelen moet meewegen.

2.3 Subjectieve veiligheid

2.3.1 Sociale veiligheid, gezondheid, maatschappelijk onrust en grondrechten

Wij hebben in ons advies met nadruk aangegeven dat de veiligheidsrisico's zich niet beperken tot de seismische dreiging (en daaraan verbonden versterking) en tot de risico's met betrekking tot leveringszekerheid.

De impact door de gaswinning heeft geleid (en leidt nog steeds) tot grote zorgen over sociale (on)veiligheid, gezondheidseffecten en maatschappelijke onrust. Recent werd bijvoorbeeld uiting gegeven aan maatschappelijke onrust: eind augustus vond in de regio een meerdaagse demonstratie plaats, waarbij 'burgerlijke ongehoorzaamheid' het thema was en werd toegewerkt naar een zitactie van enkele honderden demonstranten uit binnen- en buitenland bij een tankenpark van de NAM in Farmsum.

Diverse onderzoeken hebben gevolgen van de gaswinning over het welzijn van de onze inwoners laten zien. De OvV publiceerde hierover in 2015 een rapport, waarin o.a. herstel van vertrouwen en inspraak van bewoners van Groningen hierover werd aanbevolen. In 2017 concludeerde de OvV in een opvolging van zijn rapport dat zijn aanbevelingen uit 2015 niet of onvoldoende waren nagekomen. De Kinderombudsman vroeg in 2017 nadrukkelijke aandacht voor de 30.000 kinderen in het gebied en stelde dat er te weinig aandacht is voor de kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied⁴. Uit het onderzoek 'Aardbeving en Gezondheid 2016'⁵ komt naar voren dat meer dan 110.000 inwoners in een huis met aardbevingsschade wonen. Het onderzoek legt een directe relatie tussen de gevolgen van de gaswinning en nadelige gevolgen voor de gezondheid. In januari 2018 verscheen het rapport 'Gronings perspectief' waarin verontrustende cijfers werden gepresenteerd over de stressgerelateerde klachten bij 10.000 inwoners van Groningen als direct gevolg van meervoudige schade door bevingen en de afhandeling hiervan⁶. Op 6 juni 2018 is een aanvullend onderzoek van Gronings Perspectief gepubliceerd dat is opgesteld naar aanleiding van de aardbeving in Zeerijp en de maatschappelijke impact heeft onderzocht⁷.

⁴ Vaste grond gezocht (*kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied*), Kinderombudsman, 2017.

⁵ Aardbevingen en Gezondheid 2016, gezondheidsmonitor GGD Groningen en Rijksuniversiteit Groningen, oktober 2017.

⁶ Gevolgen van bodembeweging voor Groningers (*ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017*), Gronings Perspectief, 2018.

⁷ De maatschappelijke impact van de beving van Zeerijp (*ervaren veiligheid, gezondheid en*

Versie 4.1

De ABRvS heeft in haar uitspraak van 17 november 2017 geoordeeld dat u in uw instemmingsbesluit moet beoordelen of ter bescherming van het recht op leven, het recht op respect voor het privéleven en de woning en het recht op eigendom (verdere) beperkingen van de gaswinning moeten worden voorgeschreven. Uw afweging dient blijk te geven van een redelijk evenwicht tussen enerzijds de door die grondrechten beschermde belangen van burgers en anderzijds de betrokken algemene belangen. In de afweging in uw ontwerp-instemmingsbesluit gaat u volledig voorbij aan de fundamentele rechten van de omwonenden, te weten artikel 2 en 8 EVRM en artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM (recht op leven, recht op privéleven en wonen en recht op eigendom). De enkele vaststelling van uw voornemen de gaswinning af te bouwen doet onvoldoende recht aan het bovenstaande oordeel van de Afdeling.

Tevens gaat u in de afweging in uw ontwerp-instemmingsbesluit volledig voorbij aan de rechten van kinderen. U dient in overeenstemming met het VN-Kinderrechtenverdrag in uw besluit het belang van het kind een eerste overweging te laten zijn. Kinderen hebben ook het recht op leven en op een ongestoorde ontwikkeling (conform artikel 6 van VN-Kinderrechtenverdrag). Deze belangen die tot uitdrukking worden gebracht door de Kinderombudsman in haar rapport 'Vast grond gezocht'⁸ zijn niet meegewogen in uw afweging, noch heeft u kinderen die in de regio woonachtig zijn, conform artikel 12 van het VN-Kinderrechtenverdrag laten participeren in uw besluitvorming. U dient derhalve in uw afweging heel goed te motiveren dat er andere belangen zwaarder wegen dan het belang van de kinderen die dagelijks te kampen hebben met het gevoel van onveiligheid. Hoe kunt u voorkomen dat u met uw besluit de ontwikkeling van kinderen (conform artikel 6 van het VN-Kinderrechtenverdrag) schaadt?

Gelet hierop hanteert u in uw ontwerp-besluit een te beperkt begrip van het begrip veiligheid. U geeft aan dat de impact op sociale (on)veiligheid, gezondheid en maatschappelijke onrust heeft bijgedragen aan uw besluit om de gaswinning af te bouwen. U geeft niet aan wat de gevolgen van uw besluit zijn voor de subjectieve veiligheid en hoe u dat afweegt tegenover andere belangen.

Wij vinden dat u:

- 13 de gevolgen van gaswinning op subjectieve veiligheid in beeld moet brengen en moet afwegen ten opzichte van andere belangen - in uw afweging duidelijk moet maken in hoeverre u voorkomt dat u artikel 2 en 8 EVRM en artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM schendt.
- 14 in uw afweging kenbaar het belang van het kind, zoals verwoord in het rapport van de Kinderombudsman, en zoals vereist door artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag, moet wegen en duidelijk moet aangeven wanneer en waarom u andere belangen zwaarder vindt wegen.

2.3.2 . Schade

De ABRvS heeft in haar uitspraak van 15 november 2017 uitdrukkelijk gesteld dat er aan de motivering van de minister hoge eisen moeten worden gesteld omdat grondrechten op leven (veiligheid), privacy (aantasting van het leefklimaat) en het ongestoord genot van eigendom aan de orde zijn. Daarbij moet in aanmerking worden genomen dat regelingen voor schadevergoeding de nadelige gevolgen wel verzachten. Maar dat deze hier naar aard en schaal dermate groot zijn dat zij

toekomstperspectief, Gronings Perspectief, 2018.

⁸ De Kinderombudsman, 'Vaste grond gezocht', oktober 2017, <https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/2017.KOM010Vastegrondgezocht.pdf>.

Versie 4.1

een zwaarwegend belang vormen dat in het nadeel van de gaswinning pleit.

U had dit daarom uitdrukkelijk in uw besluitvorming moeten betrekken.

In de motivering van het ontwerpbesluit wordt niet ingegaan op de punten in ons advies die zijn genoemd met betrekking tot schade. U constateert slechts dat de schade de komende jaren zal afnemen, waarbij het aantal schadegevallen onder het verwachte schadeniveau van het winningsplan Groningen gasveld 2016 uitkomt en u onderschrijft de noodzaak van een vlotte afhandeling van de schades.

Schadeafhandeling

U gaat niet in op de huidige situatie waarbij er voorlopig geen zicht is op een vlotte afhandeling. Bovendien is naast voortgang in de afhandeling ook van belang dat de afhandeling op rechtvaardige, onafhankelijke wijze plaatsvindt met de menselijke maat als uitgangspunt. Ook schade aan monumenten wordt door u niet genoemd.

De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen heeft te kampen met een zeer grote achterstand van zo'n 17.000 schademeldingen. Daarnaast is tot op heden niet inzichtelijk of de Commissie in haar besluitvorming daadwerkelijk ruimhartig is en uit gaat van de menselijke maat.

Het wetsvoorstel dat het tijdelijk besluit mijnbouwschade zal gaan vervangen regelt vooral formele aspecten en niet de menselijke kant. De procedurele bepalingen lijken lange doorlooptijden en formalistische benadering van gedupeerden mogelijk te maken. Ook gaat het wetsvoorstel alleen over schadevergoeding in geld, niet over schadevergoeding in natura. Dat laatste blijft privaatrechtelijk van aard.

Nu voorlopig geen zicht is op een vlotte schadeafhandeling en er ook geen zicht is op rechtvaardige en onafhankelijke schadeafhandeling met oog voor de menselijke maat had u dit moeten mee wegen in uw afweging van het vergunde productievolume.

Ontstaan schade

Uit de aanvulling van het Winningsplan van 2 juli 2018 geeft NAM haar prognose over het optreden van schade. Hieruit blijkt duidelijk dat het komende gasjaar nog een toename van de kans op de verschillende niveaus van schade optreedt.

Uit het vorige Winningsplan is naar voren gekomen dat de berekende schades geen tred houden met de gemelde schades die vele malen hoger zijn. Daarnaast is dit rapport door geen van de adviseurs inhoudelijk beoordeeld. Wij gaan er derhalve vanuit dat de berekeningen een onderschatting geven, maar wel aantonen dat er een toename van schades in het komende gasjaar te verwachten is (in lijn met de toename van de seismiciteit).

Daar komt nog bij dat het in het ontwerpbesluit vergunde niveau een hogere seismiciteit levert als wordt uitgegaan van een gemiddeld temperatuurverloop en ook hogere productieniveaus mogelijk maakt die een aanzienlijke stijging van de seismiciteit en daarmee kans op bevingen en schades met zich meebrengt.

Wij vinden dat u:

15 moet aangeven hoe u schades voorkomt of wat u aanvaardbaar vindt;

Versie 4.1

- 16 de opgetreden en verwachte schades (in aard en omvang) en de afhandeling daarvan als zwaarwegend belang had moeten afwegen bij uw besluit;
- 17 de bescherming van de grondrechten, expliciet en transparant, zo dient te betrekken in uw afweging dat dit leidt tot een veilig en verantwoord niveau van gaswinning;
- 18 in uw definitieve besluit alsnog expliciet, inzichtelijk en navolgbaar dient te maken welke afweging u maakt ten aanzien van de effecten van de gaswinning.

4. Productie en seismiciteit

De veiligheidsrisico's voor onze inwoners als gevolg van de aardbevingen worden bepaald door de verwachte ontwikkeling van de seismiciteit voor het komende jaar. De seismiciteit is vervolgens weer afhankelijk van het uiteindelijke productieniveau en de productieverdeling.

4.1 Productieniveau

U geeft in uw besluit aan dat u de productiehoeveelheid vaststelt op 19,4 miljard m³ bij een jaar met een gemiddeld temperatuurprofiel waarbij u de nodige flexibiliteit geeft om altijd aan de leveringszekerheid te voldoen. De uiteindelijke gasproductie voor het komende jaar is daarmee afhankelijk van de volgende variabelen:

- Het jaarlijks temperatuurverloop
- De stikstofinzet
- Onvoorziene omstandigheden

Gelet op de temperatuurafhankelijkheid en de afhankelijkheid van de beschikbare inzet van stikstof-conversiecapaciteit is het onontbeerlijk nu inzicht te hebben in de te gebruiken graaddagenformule en de mogelijk stikstof-inzet-afhankelijkheid van deze formule, om zicht te krijgen op de bandbreedte van de hoeveelheid gas, die gewonnen moet worden.

In het ontwerp-instemmingsbesluit ontbreekt de graaddagenformule en ook het zicht op de stikstof-inzet-afhankelijkheid van deze formule. Hiermee is onduidelijk of de veiligheidsrisico's bij een onvoorzien lage inzet van stikstof-conversiecapaciteit en een gelijktijdig extreem koud jaar voor u acceptabel zijn. Dit zien wij als een grote tekortkoming.

Mocht nu de stikstof-inzet van Wieringermeer en Ommen, de base-load locaties, substantieel onder de 92,5 % geraken, dan voorziet artikel 2, derde lid, in een theoretische ongelimiteerde toename van de gasproductie uit het Groningenveld; er staat dat de in het eerste lid aangegeven gasproductie naar rato wordt verhoogd bij een lagere stikstof-inzet dan 92,5 %.

Dit is dus naar ons inzicht iets anders dan de zogenaamde "strikte begrenzing" van de gaswinning, die u in uw toelichting noemt.

Wij zijn van mening dat er gelet op de onzekerheid van de risico's in een dergelijke hierboven omschreven situatie in artikel 2 een limiet wat betreft de gaswinning moet worden aangebracht. In de voorgaande instemmingsbesluiten van 30 september 2016 en 24 mei 2017 was er sprake van een gelimiteerde gasproductie.

In ons advies hebben wij aangegeven dat u als minister sturing op GTS en Gas Terra moet hebben om te bewerkstelligen dat beide commerciële organisaties uitvoering geven aan het uitgangspunt "niet meer dan nodig winnen". In uw toelichting geeft u aan dat dit niet in het instemmingsbesluit thuis hoort en dat u een voorstel voor wijziging van de Mijnbouwwet en Gaswet in voorbereiding hebt. U geeft hierbij echter niet aan dat u de door ons aangegeven sturing hieraan zult toevoegen. Om de gaswinning zo spoedig mogelijk naar beneden te brengen is dit een voorwaarde. U kunt dus niet voor dit en toekomstige besluiten maximaal sturen op "niet meer dan nodig winnen".

Versie 4.1

Wij betwijfelen ook of GTS (voldoende) bevoegdheden heeft om GasTerra aanwijzingen te geven zoals u voorschrijft in artikel 2, lid 5 van uw ontwerp-besluit. In ieder geval is onduidelijk wie (U, NAM, GTS, GasTerra?) uiteindelijk bevoegd is om te beslissen over het productievolume en/of de productieverdeling. Evenmin is duidelijk welke criteria daarvoor gelden en welke rechtsbescherming wij en burgers hebben indien besloten wordt de productie binnen de marges van dit instemmingsbesluit (fors) te verhogen.

Op basis van de oude graaddagenformule en informatie uit GTS rapporten komen we tot de volgende inschatting voor de bandbreedte aan gasproductie (in miljard Nm³ per jaar).

Variabelen	gemiddeld	Warm	Koud
Basispad kabinet	19,4	15,7	25,7
Lagere stikstofinzet 85%*	+1,2	+1,1	+1,1
Onvoorzien	+1,5	+1,5	+1,5
Totaal productie	22,1	18,3	28,3

*in principe is een lagere stikstofinzet met dit besluit mogelijk en daarmee een hogere productie

Uit het aanvullend Winningsplan van de NAM⁹ blijkt dat bij een productie van 19,4 miljard m³ de verwachte seismiciteit in de regio enigszins toeneemt ten opzichte van vorig jaar (maximale grondversnelling van 0,16g naar 0,17g). Bij een productie van 25,7 miljard m³ (koud jaar) is een duidelijke toename van de seismiciteit te verwachten (figuur 4.2). Hierbij valt tevens op dat de toename van de dreiging niet overal gelijkmatig verloopt (figuur 4.8a). Voor een warm jaar (15,7 miljard m³) neemt de seismische dreiging af.

In de aanvulling van het Winningsplan zijn geen hogere productieniveaus doorgerekend zodat onduidelijk is wat de dreiging is bij maximaal door de minister toegestane niveaus. Dat is in strijd met de uitspraak van de raad van State van 15 november 2017 (r.o. 23.1, 31.4), op grond waarvan u gezien de enorme impact van de gaswinning bij dergelijke onzekerheden moet uitgaan van een worst-case situatie.

Wij vinden dat u:

- 19 duidelijkheid moet bieden over de bandbreedte van de toegestane productie;
- 20 de bovengrens van deze bandbreedte in een voorschrift bij het instemmingsbesluit moet limiteren;
- 21 risicobeoordelingen zijn doorgerekend en gebaseerd op de worst case situatie (bijvoorbeeld koud jaar en weinig stikstof);
- 22 dit besluit alleen kan nemen als voldoende geborgd is dat GTS en GasTerra kunnen worden gehouden aan minimaliseren van de gaswinning uit Groningenveld;
- 23 inzicht moet geven in de verwachte seismische dreiging voor het maximale toegestane productieniveau en dit moet betrekking in de afweging van subjectieve en objectieve veiligheid.

⁹ Seismic Risk Assessment for Production Scenario "Basispad Kabinet" for the Groningen field, June 2018, NAM B.V.

4.2 Productieverdeling

U geeft in uw toelichting aan dat u voorschriften heeft opgenomen aan de productieverdeling en productiefunctuaties om de nadelige gevolgen van de gaswinning zoveel mogelijk te beperken. Wij zien de voorschriften over productieverdeling echter niet terug in uw besluit. U geeft wel in de toelichting uw voorkeur aan voor de in de NAM genoemde productiestrategie 1 omdat dit tot een lagere seismiciteit zou leiden dan productiestrategie 2.

SodM heeft geen advies hierover gegeven omdat zij de berekeningswijze van de NAM onvoldoende vindt om te bepalen welke productiestrategie tot de laagste seismiciteit leidt. Zij heeft daarom aan NAM verzocht om een nieuwe berekening te maken en geven aan dat zij later met een advies komen.

Een andere productieverdeling levert een andere dreigingskaart op en nog veel relevanter bij dit besluit daarmee ook een ander risicobeeld. Wij lezen in het rapport van de NAM van december 2017¹⁰ naar deze productieverdeling dat hierdoor verschillen in het risicoprofiel kunnen optreden met een variatie van 15%. Bij de verlaging van de seismiciteit heeft NAM in dit rapport laten zien dat dat op verschillende manieren kan. Zo kan gestuurd worden op zo min mogelijk overlast (een zo laag mogelijk aantal bevingen), of een zo laag mogelijke maximale grondversnelling of op een zo laag mogelijk totaal risico.

In het winningsplan is uitgegaan van een bepaalde productieverdeling. Daarnaast heeft NAM in haar operationele strategie een tweetal varianten doorgerekend. Wij kunnen op dit moment niet goed beoordelen welke productieverdeling met uw besluit wordt vastgelegd, mede gelet op het nog te ontvangen advies van het SodM. Afhankelijk van de productieverdeling zal het zwaartepunt van de seismiciteit (i.e. de ruimtelijke verdeling) op een andere plek liggen. De uitkomsten zullen daarom afhankelijk zijn van de lokale seismiciteit in relatie tot de lokale bevolkingsdichtheid.

Wij vinden dat u:

- 24 in uw voorwaarden moet opnemen welke productiestrategie wordt ingezet en dit adequaat moet onderbouwen;
- 25 inzicht dient te verschaffen over de seismiciteit en de effecten van deze productieverdeling voor de bandbreedte van de toegestane productie;
- 26 uw keuze voor de productieverdeling voldoende moet toelichten wat dit voor de objectief subjectief veiligheidsrisico's betekent waarbij ook de lokale verschillen aan de orde moeten komen.

¹⁰ Optimisation of the Production Distribution over the Groningen Field tot reduce Seismicity, dec 2017, NAM B.V.

5. Onzekerheden en overige omissies

Wij constateren dat er documenten en informatie ontbreekt in uw ontwerp-besluit. Het ontwerp-besluit is daarmee onzorgvuldig tot stand gekomen. Bovendien kan er niet volledig gebruikt worden gemaakt van rechtsmiddelen omdat we pas in een later stadium (bekendmaking definitief besluit) kennis kunnen nemen van de ontbrekende zaken.

5.1 Ontbrekende zaken

U geeft in uw besluit aan dat nog niet alle documenten en informatie beschikbaar is. Wij komen tot de volgende niet-limitatieve opsomming van ontbrekende zaken:

- Graaddagen en stikstofafhankelijke formule;
- Uitvoering van bouwkundig versterken (verduidelijking vaststelling precieze aantal gebouwen en de wijze van versterking);
- De optimalisatie van de productieverdeling met behulp van de NAM-modelversie V5, zoals SodM heeft opgedragen in haar brief van 20 februari 2018;
- De inmiddels geactualiseerde versie van het Meet- en Regelprotocol-2018, zoals SodM in haar brief van 30 juli 2017 aan u heeft geadviseerd en zoals door u in uw brief van 2 oktober 2017 aan NAM is opgedragen;
- Separaat advies van Hooglerarenpanel over cumulatieve effecten bij impact van bevingen op infrastructuur.

Volledigheid van het Winningsplan-2016-2018.

Wij betwijfelen sterk of de nu gepresenteerde stukken, waarop u uw ontwerp-besluit baseert, wel compleet zijn in het licht van de Mijnbouwwet. NAM heeft aanvullingen gedaan op het Winningsplan 2016 waarbij bijvoorbeeld heel hoofdstuk 5 van het Winningsplan 2016 is komen te vervallen. Het is voor ons niet meer overzichtelijk wat nu nog geldt en wat niet.

5.2 Omgaan met onzekerheden

De ABRvS was in november 2017 van mening dat er onvoldoende kennis was over de risico's voor personen. Bovendien constateerde de ABRvS dat het risico vervolgens niets zegt over de aanvaardbaarheid ervan. Zeker als het gaat om aannames, onzekerheden en bandbreedtes. De ABRvS ziet aannames als alternatief voor het feitelijk weten en stelt dat in de aannames de risicobeoordeling dan moet worden gebaseerd op marges of worst-case situatie.

De uitkomst van de berekening over de risico's van personen in en rondom een gebouw is afhankelijk van de volgende onzekerheden of marges:

- Onzekerheden binnen de gehanteerde modellen
- Onzekerheid over het definitief productieniveau
- Onzekerheid over de productieverdeling

Versie 4.1

U geeft aan dat u bij de risicoberekening uitgaat van de verwachtingswaarde. SodM pleit er juist voor om zolang de onzekerheden nog zo groot zijn uit te gaan van de in de berekeningen aangegeven onzekerheidsmarge (P90) bij de beoordeling van de risico's. De Mijnraad geeft aan dat de onzekerheden over het productieniveau en de verdeling niet op die manier mogen worden verdisconteerd. Dat laat onverlet dat de onzekerheden binnen de gehanteerde modellen nog erg groot zijn: tussen de verwachtingswaarde en de P90 zit nu nog een factor 5 (b.v.. 1500 gebouwen versus 7.200 gebouwen). Gelet op deze onzekerheden had u dit op zijn minst in uw afwegingen moeten betrekken.

U geeft tevens niet aan op welke verwachtingswaarde van de probabilistische modelberekeningen u uw besluit baseert. De Nam heeft een aantal verschillende productieniveaus doorgerekend waarbij de verwachtingswaarde van overschrijding van de veiligheidsnorm bij een productieniveau van 19,4 miljard m³ voor het komende jaar 1478 gebouwen omvat en bij een productieniveau van 25,7 miljard m³ (i.e. koud jaar) dit 2.520 gebouwen betreft. Er is verder geen risicoberekening uitgevoerd voor de in uw besluit toegestane maximale productie zodat hiervan de verwachtingswaarde noch de onzekerheidsmarge (P90) bekend is.

In uw ontwerp-besluit geeft u aan dat zowel SodM als Mijnraad in hun advies een onzekerheidsmarge toepassen. Maar u geeft ook aan dat zij dat doen vanuit verschillende gedachten. Vervolgens schrijft u dat u de keuze van de Mijnraad navolgbaar vindt en deze volgt. In het ontwerp-besluit staat echter niet waarom u deze keuze navolgbaar vindt en wat er niet-navolgbaar is aan de toepassing waarvoor SodM kiest. Vervolgens schrijft u dat de onzekerheidsmarge daarmee niet bedoeld is als een de-facto verhoging van de veiligheidsnorm, maar deel uit maakt van uw brede veiligheidsbeleid. Wij kunnen uit de tekst van het ontwerp-besluit niet opmaken wat u hiermee bedoelt. Het wel of niet toepassen van dergelijke marges kan echter voor veel woningeigenaren bepalend zijn. Het bepaalt of een pand wel of niet aan de veiligheidsnorm voldoet. Daarmee is het van belang dat hier een goede en navolgbare afweging wordt gemaakt.

Wij vinden dat u:

- 27 onvoldoende rekening houdt met onzekerheden, bandbreedtes en marges in uw besluit;
- 28 duidelijkheid moet bieden over productieverdeling, de bandbreedte van de toegestane winning en de onzekerheidsmarges binnen de modellen zelf, en de effecten daarvan op subjectieve en objectieve veiligheid.

5.3 Continuïteit in onderzoeken

SodM geeft in haar advies over de versterking van juni 2018 aan dat nog steeds niet alle bekende onzekerheden volledig en consistent worden meegenomen in de modellen die NAM hanteert. Daarnaast zijn de keuzes in de gebruikte modellentrein niet volledig beschreven. Deze keuzes brengen daarmee onzekerheid met zich mee die nu niet is te definiëren. Deze bekende en onbekende onzekerheden kunnen zowel tot een onderschatting als een overschatting van de berekeningen leiden. SodM concludeert dat de modellentrein nog niet voldoende robuust is. TNO is bezig de modellentrein van de NAM na te bouwen.

Versie 4.1

Echter wij zien geen enkele garantie dat op korte termijn het noodzakelijke onderzoek en de verbeteringen door gaan. Zeker met de toezegging van de minister dat de NAM op afstand komt zal de drijfveer om haar uitgebreid onderzoeksprogramma in de lucht te houden, afnemen. Het onderzoeksprogramma van de NAM gaat hierbij verder dan alleen de verbetering van de modellentrein. Wij pleiten al jaren in onze zienswijze voor onafhankelijkheid in het onderzoek. Het is daarom van belang dat bij de ingezette transitie de kennis en kunde (zie SDAP van NAM) niet verloren gaat. Wij vinden daarom dat de minister zorg moet dragen dat een onafhankelijke partij het onderzoeksprogramma van de NAM gaat overnemen. Dit mag echter niet ten koste gaan van de continuïteit in de nu nog noodzakelijke verbeteringen.

Wij vinden dat u:

- 29 in uw instemmingsbesluit duidelijkheid moet bieden over de continuïteit van de noodzakelijke onderzoeken;
- 30 hiertoe voorwaarden in uw besluit dient op te nemen;
- 31 voldoende concreet moet aangeven wat het toekomstige perspectief is in de verbetering van de lopende onderzoeken en de ondernomen stappen om alle onderzoeksprogramma's onafhankelijk te kunnen laten uitvoeren.

5.4 Meet en Regelprotocol en HRA

Het Meet en Regelprotocol (MRP) is in 2016 separaat van het Winningsplan 2016 door NAM ingediend. Wij concluderen dat dit ten behoeve van de besluitvorming in 2018 in stand is gebleven. Volgens SodM geldt het Meet en regelprotocol als invulling van de zorgplicht op schade en risico's. Het vormt een essentieel sturingselement voor de beheersing van de seismische risico's als gevolg van de gasproductie uit het Groningenveld. De NAM gebruikt het MRP ook om de meetgegevens te toetsen aan de diverse modellen en daarmee de modellen te kunnen verbeteren

Dit onderschrijven wij in zijn algemeenheid en in het bijzonder wanneer het gaat om onverwachte seismische ontwikkelingen, die nopen tot ingrijpen. Door de openbare rapportages ontstaat hierover ook meer transparantie.

Het lijkt ons onontkoombaar dat gelet op alle ontwikkelingen ook de verschillende signaalparameters en hun respectievelijke drempelwaarden in een nieuw licht worden gezien en mogelijk worden aangepast. Het betreft hier dan ook signaalparameters voor schade. Over de aanpassing van signaalparameters is in het ontwerp-instemmingsbesluit geen informatie opgenomen. Uitsluitend een verplichting tot het rapporteren (art. 5 van het ontwerp-instemmingsbesluit) lijkt ons een onvoldoende invulling van het volledig benutten van het MRP, zoals ook de Tcbb in haar advies van 10 juli 2018 u heeft geadviseerd.

Wij verzoeken u nadrukkelijk bij de aanpassing betrokken te worden.

In de nota naar aanleiding van het verslag van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat, d.d. 22 juni 2018 over het wetsvoorstel minimaliseren gaswinning Groningen, geeft u aan dat de grondslag voor een MRP in de Mijnbouwwet ligt verankerd en dat de nadere uitwerking van een dergelijk protocol in een ministeriële regeling (de Mijnbouwregeling) zal moeten plaatsvinden. Tot op heden heeft deze nadere uitwerking in de Mijnbouwregelgeving nog niet plaatsgevonden en daarom zijn wij van mening dat ongeacht de planning van deze regelgevingswijziging ook in het

Versie 4.1

instemmingsbesluit een goede borging van het gebruik van het meest actuele MRP moet worden opgenomen.

Daarnaast is er op dit moment geen voorwaarde opgenomen om de HRA halfjaarlijks uit te voeren. Door dit halfjaarlijks te doen, bijvoorbeeld in maart en september, ontstaat direct na de winterperiode inzicht van de effecten als gevolg van een eventuele koude winter en vlak voor het nemen van het nieuwe besluit inzicht over de verwachte effecten voor het komende gasjaar.

Wij vinden dat u:

- 32 in uw instemmingsbesluit het gebruik door NAM van het meest actuele Meet en Regelprotocol helder en adequaat moet borgen;
- 33 in uw instemmingsbesluit de jaarlijkse actualisatie van het Meet en Regelprotocol moet opleggen;
- 34 aan uw instemmingsbesluit voorwaarden moet verbinden om halfjaarlijks een analyse van de seismiciteit en de effecten (HRA) uit te voeren.
